

METAMORFOZE RUSKOG CARSTVA 1721. - 1921.: GEOPOLITIKA, ODE I NARODI

Andrzej Nowak (s poljskog preveo Slaven Kale), Fortuna, Zagreb, 2023., 443 str.

Rusko Carstvo zanimljivo je mnogim povjesničarima koji se bave poviješću Europe i svijeta, osobito od XVIII. do XX. stoljeća. Mnoga današnja događanja vezana uz Rusiju mogu se promatrati i analizirati iz prizme prošlosti, a pregled ruske politike prema zapadu prikazao je u svojoj knjizi poljski povjesničar Andrzej Nowak, stručnjak za političku i intelektualnu povijest Istočne Europe, poljsko-ruske odnose i komparativna istraživanja imperija XIX–XX. stoljeća. U uvodnim razmatranjima navodi se da je knjiga kompilacija i proširenje Nowakovih tekstova u kojima se bavi idejama vodiljama imperija i geopolitičkim konceptima. Knjigu čine dva velika dijela podijeljena u nekoliko poglavlja, a završava izvorima ilustracija, uredničkom napomenom i Kazalom osobnih imena.

Prvi dio knjige sastavljen je od sedam poglavlja. U prvom poglavlju, »Pod kopijom Bakrenog konjanika – ruska i poljska geopoetika«, autor donosi priču o tome kako je car Petar 1721. godine prihvatio naslov imperatora nakon završetka rata protiv Švedske. Uzor novom Ruskom Carstvu bile su zapadne zemlje Engleska, Francuska i Nizozemska. U XVIII. stoljeću slabila je moć Poljsko-Litvanske unije te je postala područje interesa kako bi se Rusija približila i postala dio zapadnoga civilizacijskog kruga nametanjem proruskoga vladara. Autor interpretira djela Denisa Fonvizina, Mihaila Lomonosova, Vasilija Tredjakovskog, Vasilija Majkova, Aleksandra Sumarokova, Gavrile Deržavina, Nikolaja Karamzina i Puškina, značaj Voltairea i drugih za razumijevanje ruskih pretenzija prema zapadu, te rusko-poljske odnose. Dio poglavlja posvećen je carici Katarini II. i trima podjelama Poljske te poljskim ustancima.

U drugom poglavlju, »Između Poljsko-Litvanske unije i kazaških stepa: poligoni i sluge Carstva«, Nowak uspoređuje procese ekspanzije Ruskoga Carstva na istok i zapad te politiku Carstva prema vjerskim skupinama, uništenju lokalne elite i suprotstavljanju naroda novoj upravi. Ističe najznačajnije podanike Ruskoga Carstva koji su najzaslužniji za te pothvate: Konstantina Petroviča von Kaufmana, Pjotra Krečetnikova, Otta Heinricha Igelströma. Također opisuje pripojenje Krima 1783. godine te na kraju poglavlja uloge Jana Potockog i Adama Jerzyja Czartoryskog.

»Pitanja o suradnji: Jan Potocki, Nikolaj Karamzin, Tadeusz Czacki, Joachim Lelewel i drugi« naziv je trećega poglavlja. U prvoj četvrtini XIX. stoljeća postojala je suradnja između poljskih i ruskih intelektualaca i znanstvenika. Knez Czartoryski bio je u milosti cara Aleksandra I. Posebno je s Rusima surađivao grof Jan Potocki, čijih nekoliko djela Nowak opisuje. Povukao se iz javnoga života jer se razočarao odnosom prema njemu. Tadeusz Czacki bio je istraživač poljskoga i litavskoga prava te se bavio istraživanjem poljske povijesti. Nikolaj Karamzin omogućio je Poljacima razumijevanje ruske povijesti te je Poljake »isključio iz zajednice lojalnih podanika Ruskoga Carstva«.

Četvrto poglavlje, »Žrtve imperija – imperij kao žrtva« podijeljeno je na tri potpoglavlja: 1. Povijest i mit; 2. Poljski problem Ruskog Carstva – pogled varšavske Citadele; 3. Carske žrtve ili dobitnici? U prvom potpoglavlju Nowak analizira žrtve, počevši od biblijske priče o Kainu i Abelu pa do Ruskoga Carstva, koristeći se primjerima iz mitologije, antičkih tragedija i opera.

U drugom i trećem potpoglavlju pojašnjava kulturu prihvaćanja državnoga nasilja i kulturu njezina odbacivanja od strane Ruskoga Carstva. Kao simbol ističe varšavsku Citadelu, izgrađenu 1835. po odluci cara Nikole I., kroz koju je prošlo 60 000 zatvorenika, a tijekom XIX. stoljeća više stotina tisuća Poljaka pretrpjelo je neki oblik nasilja.

»Progonstvo, odnosno razdiranje i izgradnja« naziv je petoga poglavlja, u kojemu autor pojašnjava svoje perspektive istraživanja o temama koje obuhvaćaju progonstvo i druge oblike represija. Zaključuje da Rusko Carstvo nije uspjelo do kraja oslabiti i pokoriti Poljake kao što su to napravili s istočnom periferijom Ruskoga Carstva. U ovom se poglavlju aktualizira i pitanje Sibira kao prostora namijenjenoga političkim zatvorenicima.

U šestom poglavlju, »Borba generala Bibikova s nerazumnim poljskim narodom«, opisuje se Dmitrij Gavrilovič Bibikov, koji je djelovao na području današnje Ukrajine, te depolonizacija i represivne mjere koje je donosio kako bi osnažio utjecaj Ruskoga Carstva na svakodnevni život Poljaka, što je rezultiralo ukrajinizacijom toga dijela Carstva.

Posljednje poglavlje prvoga dijela, »Inteligencije u strukturi Carstva«, podijeljeno je na dva potpoglavlja: 1. Prijedlog novog modela i 2. Pokušaj primjene. U prvoj se potpoglavlju teoretizira pojam imperija te naglašava uloga inteligencije, dok se u drugome pokušava ranije teorije povezati s pitanjem tzv. poljskog problem unutar Ruskog Carstva stvaranjem tzv. kontraelite.

Drugi dio knjige podijeljen je u četiri poglavlja. Započinje poglavljem »Geopolitička gledišta u ruskoj misiji – najkraći tečaj«, u kojem autor opisuje širenje ruskoga teritorija kroz stoljeća, najprije prikazano kao okupljanje Ruskih zemalja, potom kao

ulazak Rusije u Europu. Ponovno velik dio poglavlja posvećuje carici Katarini II. i njezinoj politici. Na početku drugoga poglavlja, naslovljenoga »Teorija Nikolaja Danilevskog o sukobu civilizacija«, spominje se poraz Rusije u Krimskom ratu te reformske promjene nakon njega. Autor navodi biografske podatke o Danilevskom te njegova istraživanja, analizirajući njegova djela u kojima optužuje Europu za neprihvatanje ruske politike.

»Uoči kraja: imperijalno sjećanje i imaginacija Mihaila Menšikova« treće je poglavlje, u kojem Nowak donosi biografske podatke o Menšikovu te navodi kako razočaranost i šok čine polazište njegove vizije prijetnjama imperiju. Menšikov ističe probleme poljskoga parlamenta i raspad Poljsko-Litvanske Unije, do koje je došlo zbog zanemarivanja i ugnjetavanja vlastitoga seljaštva. Uvodi pojam dobrovoljnoga imperija, a smatran je i obnoviteljem ruskoga nacionalizma. Ukrajinskim pitanjem ugroženo je Rusko Carstvo.

Posljednje poglavlje, »Geopolitika, rat i Metamorfoze imperija (1895.-1921.) Pjotr Savicki i nastanak euroazijanizma«, podijeljeno je na dva potpoglavlja: 1. Između sablasti raspada i nade u ekspanziju – Rusko Carstvo između Europe i Azije (1895.-1914.) i 2. Rat i revolucija – kriza imperijalnog projekta i njegova ideološka obnova (1914.-1921.). U prvom potpoglavlju predstavljen je Pjotr Nikolajevič Savicki, začetnik euroazijanizma, nastalog uslijed problema u multietničkom i multikonfesionalnom Ruskom Carstvu. Njegova je teorija bila spoj nacionalizma i imperijalizma. U drugom potpoglavlju nastavljeno je teoretiziranje ideja Savickog, čija je vizija imperija bila odgovor na suvremeni izazov etnonacionalizma. Posljednji filozof spomenut u knjizi jest Nikolaj Trubeckoj, pokretač euroazijskoga pokreta.

Knjiga donosi pregled i analizu radova koji dosad nisu bili obrađivani u hrvatskoj historiografiji, stoga ima poseban značaj za znanstvenu i stručnu zajednicu.

JOSIP JAGODAR

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.